

«Գիտություն-արտադրություն» բոլորաշրջանի վերոհիշյալ մեկնաբանումները տրվում են այն նպատակով, որպեսզի ընդգրկվի բոլորաշրջանի արտահայտման շուկայական ձևը, որն ի տարբերություն պլանային, առաջին հերթին նկատի է ունենում շահագրգիռ կողմերի առանձնահատկությունները:

Անդրադառնալով բազմազան գյուղացիական տնտեսությունների գործունեության ու հետագա զարգացման հարցերին, անհրաժեշտ է նշել, որ շուկայական տնտեսության ձևավորման ընթացքում յուրաքանչյուր տնտեսություն, գործելով գիտական հիմունքներով, անընդհատ պետք է ավելացնի ապրանքային արտադրությունը, որը համդիսանում է շուկայական հարաբերությունների հիմքը:

ԷՐԳԱՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՆ

ՀՀ ԳԱՄ Մ.Բորանյանի անվան

տնտեսագիտության ինստիտուտի հայցորդ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴԵՐՔՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՈԱՋՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայաստանի Հանրապետությունում ընդերքօգտագործումը պետք է իրականացվի պետության կողմից մշակված ոլորտի զարգացման ռազմավարության ծրագրի ներդրումով, որը կնպաստի ընդերքի շահագործման արդյունավետության բարձրացմանը, և այդ ծրագրի ներդրման շնորհիվ կլուծվեն մի շարք տնտեսական, քաղաքական և հասարակական հիմնախնդիրներ:

1. ընդերքի ռացիոնալ օգտագործում,
2. հանքարդյունահանումից վերջնական արտադրանքի ստացում և կիրառումը տեղական արդյունաբերության մեջ,
3. ոլորտի տեխնիկական, տեխնոլոգիական վերազինում,
4. ընդերքի վերագնահատում,
5. շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովում,
6. ընդերքի շահագործման ծավալների սահմանափակում:

Այժմ Հայաստանի Հանրապետությունում ընդերքի ուսումնասիրությունը չի կարող համարվել որպես առանձին տնտեսական փուլ. այն ինքնըստիմյալան ներառում է ընդերքի ուսումնասիրություն հետագա շահագործումով ընդհանուր շղթայի մեջ, որը հաճախ ակնկալվում է մաս հանքային հումքի հարստացման և վերամշակման գործընթաց:

Տնտեսության առկա պայմաններում կարևոր է օգտակար հանածոների հանքավայրերի հետախուզում-արդյունահանում-վերամշակում համակարգի ամբողջականությունն ապահովող պետության ռազմավարության հստակեցումը:

Հանդիսանալով ընդերքի սեփականատեր՝ պետության համար պետք է մեծ նշանակություն ունենա հանքահումքային ռեսուրսների որոնման, հետախուզման, հանքավայրերի գնահատման, շահագործման և վերամշակման գործունեության տրամադրման և դրանց կանոնակարգման իրավական դաշտերի կատարելագործումը:

Օգտակար հանածոների հետախուզման բնագավառը հանդիսանում է ներդրումային ռիսկի առավել անարդյունավետ ոլորտ, որովհետև ուսումնասիրվող տասնյակ հանքաերևույթներից մեկը կարող է ձեռք բերել արդյունաբերական նշանակություն, սակայն ընդերքօգտագործման ոլորտը դիտվում է առավել գրավիչ և մրցակցային:

Համակարգի զարգացման հեռանկարում հաշվի առնելով այն, որ հարուստ հանքավայրերի յուրացումը փոխարինվում է համեմատաբար աղքատ և դժվարամատչելի հանքավայրերի շահագործումով, անհրաժեշտություն է առաջանում երկրաբանահետախուզական աշխատանքների արդյունքում հանքավայրերի համալիր գնահատմանը և օգտագործմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում: Այս հանգամանքը պետք է ակնկալի ոլորտի կառավարման, օրենսդրական և նորմատիվային հենքի ներդաշնակ զարգացում՝ համապատասխանելով տնտեսության ժամանակակից խնդիրներին: Օգտակար հանածոների հանքավայրերի որոնման, հետախուզման և օգտագործման տրամադրման օրենսդրական դաշտի բարելավման և դրանց կառավարման միջոցառումները պետք է նպատակաուղղված լինեն օտարերկրյա կապիտալի ներգրավմանը՝ հաշվի առնելով տնտեսվարող սուբյեկտների և պետության շահերը: Անհրաժեշտ է հստակեցնել ընդերքի հետախուզման և շահագործման ընթացքում պետության մասնակցության ձևը, մասնավորապես մետաղական և պետության համար ռազմավարական նշանակություն ունեցող օգտակար հանածոների շահագործման տրամադրումը իրականացնել «արտադրանքի բաշխման» սկզբունքով: Դա հնարավորություն կստեղծի վերահսկել ոչ միայն պետական սեփականության օգտագործումը, այլ նաև պետությունը կհանդիսանա իր ընդերքի օգտագործման լիիրավ մասնակից՝ հանդիսանալով որպես գործընկեր:

Շուկայական հարաբերությունների զարգացումը պարտադրում է, որպեսզի հանրապետության հանքահումքային ոլորտում ներդրումները ուղղված լինեն ոչ միայն հանքարդյունահանման ծավալների աճով, այլև միևնույն ժամանակ նպատակաուղղված լինեն լեռնամետալուրգիայի վերջնական արտադրանքի ստացմանը՝ լուծելով ոլորտի տեխնիկական վերազինման ներդրումային խնդիրները:

Սակայն տնտեսվարողներին հետաքրքրում է ոչ թե երկրի հանքահումքային ներուժը, այլ հետախուզված և արդեն արդյունահանման համար նախատեսված հանքավայրերը՝ սահմանված որակական և քանակական տվյալներով: Կառավարման համակարգի կարևորագույն խնդիրներից պետք է հանդիսանա ընդերքի ռեսուրսային ներուժի փոխակերպումը և գնահատված պաշարները՝ ապահովելով, որ հանքավայրերում արտահանման ծավալները կարգավորվեն ոչ միայն շուկայի պահանջարկով այլ նաև պետական շահերը պաշտպանող իրավական դրույթներով և ժամանակի պահանջներով:

Հանրապետության հանրահումքային ներուժը չի պատկանում միայն ներկա սերունդին, և այդ պատճառով օրենսդրական դաշտի կատարելագործումը պետք է ապահովվի, որ համաժողովրդի գների կտրուկ աճը համաշխարհային շուկայում և տնտեսվարող սուբյեկտների հետաքրքրությունների ավելացումը խթան չհանդիսանա համաժողովրդի անմիջապես արդյունահանման համար:

Հայաստանի Հանրապետությունում շահագործվող և շահագործման տրվող հանքավայրերի մեծ մասը ուսումնասիրվել և հետախուզվել է ՀԽՍՀ երկրաբանական վարչության կողմից, և այդ հանքավայրերի շահագործման տեխնիկա-տնտեսական չափանիշները, որոնք հաստատվել են 20 տարի առաջ, չեն համապատասխանում և ընդունելի չեն ներկայիս քաղաքական և տնտեսական իրավիճակին: Այդ պատճառով անհրաժեշտություն է առաջանում վերագնահատման, և իրավական դաշտը պետք է պարտադրի հանքավայրերի համալիր գնահատում և օգտագործում, որը կնպաստի արդյունահանման ընթացքում նվազագույն կորուստների, իսկ վերամշակման ընթացքում օգտակար մասի առավելագույն ստացման:

Իրավական դաշտը պարտադրում է նախկինում գնահատված հանքավայրերի վերագնահատում, որի ընթացքում նախկինում գնահատված տեխնիկա-տնտեսական տվյալները փոխվում են միայն տեխնիկական բազայի և օգտակար բաղադրամասերի գներով, այսինքն արդյունքում իրականացվում է պաշարների քանակի տեխնիկական փոփոխություն: Անհրաժեշտ է հանքավայրերի շահագործման ընթացքում ակնկալվող եկամուտները իրենց իրական արտացոլումն ունենան հանքային իրավունքի պայմանագրային պարտավորությունների մեջ, որոնք էլ կարտացոլվեն երկրի հարկաբյուջետային համակարգի կազմավորման գործընթացում:

Երկրաբանական աշխատանքների ընթացքում հանքավայրերում օգտակար համաժողովրդի ոչ լիարժեք գնահատումը հանգեցնում է վիթխարի կորուստների, որոնց արժեքը կարող է մույնիսկ գերազանցել կորցված քաղաքականության արժեքին:

Այսինքն հանքավայրերի վերագնահատումը շատ կարևոր նշանակություն ունի ոլորտի կայուն զարգացման համար, և այն պետք է համապատասխանի ներկա տնտեսական պահանջներին:

Ներկայումս երկրի մետալուրգիական համակարգը վերազինված չէ ժամանակակից տեխնոլոգիայով, որը հնարավորություն չի տալիս արդյունահանել հիմնական հանքանյութից բացի մի շարք օգտակար ռեսուրսներ, որոնք գոյություն ունեն գրեթե բոլոր հանքավայրերի պաշարներում:

Մեր երկրի օգտակար համաժողովրդի վիճակի տարեկան վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հաստատված պաշարները տարեցտարի կրճատվում են, մինչդեռ միջազգային պրակտիկայում, չհաշված արդյունահանվող օգտակար քաղաքականության ծավալները, պաշարները աճում են մոր հանքավայրերի երկրաբանական ուսումնասիրությունների հաշվին:

Հայաստանի Հանրապետությունում երկրաբանական ուսումնասիրություններն իրականացվում են մեկ ընդհանուր փուլով՝ միավորելով մի շարք փուլեր, որի արդյունքում դուրս են մնում հանքավայրերի ուսումնասիրության տարբեր փուլերում իրականացվող երկրաբանական, տեխնիկա-տնտեսական վերլուծությունների իրական արդյունքները, այսինքն տեղի է ունենում թերի ուսումնասիրություն:

Ուսումնասիրության ժամանակ խնայելով որոշ ֆինանսական միջոցներ՝ և՛ պետությունը, և՛ ընդերք շահագործողները կարող են մեծ կորուստներ ունենալ, որի արդյունքում տուժվում է և՛ պետությունը, և՛ շահագործողները:

Հանքային ուսումնասիրությունը պետք է բաժանվի տարբեր փուլերի, որի արդյունքում կստացվի պաշարների ճիշտ գնահատականը:

Երկրի հանքարդյունաբերական ոլորտի հեռանկարային զարգացմանն ուղղված միջոցառումների ներդրումը թույլ կտա կանոնակարգել ընդերքօգտագործման բնագավառը՝ բարձրացնելով ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետությունը մոր մակարդակի վրա, որը հանդիսանում է տնտեսության զարգացման կարևորագույն խնդիրներից մեկը:

ԷԴՎԱՐ ՅԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ.Քոթանյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտի հայցորդ

ԸՆԴԵՐՔՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ընդերքօգտագործումը Հայաստանի Հանրապետությունում ներկայումս կարգավորվում է մի շարք նորմատիվ-իրավական ակտերով, որոնց մեջ կենտրոնական տեղ է գրավում «Հայաստանի Հանրապետության ընդերքի մասին օրենսգիրքը» ՀՕ-456-Ն ՀՀ օրենքը, որն ընդունվել է 2002թ. նոյեմբերի 6-ին (այսուհետև ընդերքի մասին օրենք): Վերջին տարիներին տնտեսական հարաբերությունների փոփոխված պրակտիկան վկայում է օրենսդրության հիմնովին բարեփոխման անհրաժեշտության մասին՝ պահանջելով մոր օրենսդրական որոշումներ:

Գործող օրենսդրությունը բավարար չափով հաշվի չի առնում մոր քաղաքացիական, տնտեսական իրավիճակը: Այն պետք է ընդունելի լինի արդի տնտեսաիրավական, քաղաքական, հասարակական պահանջներին՝ պաշտպանելով և՛ պետությանը, և՛ քաղաքացիների, և՛ ընդերքօգտագործողների շահերը: Օրենքը պետք է խթանի շուկայական հարաբերությունների զարգացմանը՝ իրավահավասար պայմաններ ստեղծելով բոլոր շահառու կողմերի համար:

Ընդերքօգտագործման հարաբերությունները իրենց էությամբ տնտեսական դրամաապրանքային հարաբերություններ են:

Ընդհանուր առմամբ ընդերքօգտագործման հարցում բնորոշ է վարչաիրավական կարգավորման մեթոդները: Ընդերքօգտագործողների և պետության հարաբերությունները կառուցվում են իմպերատիվ արգելքների